

Милутин Ж. Павлов
ЧОКОЛАДНИ ПРАХ
УЈАКОВИХ ВРАТА

Уредник
Зоран Колунџија

Рецензенти
Др Настасја Писарев
Перо Зубац

Илустрација на корици
Душан Поп Ђурђевић

Издавање ове књиџе помоћла је
Аутономна покрајина Војводине –
Покрајински секретаријат за културу, јавно информисање
и односе с верским заједницама

Милутин Ж. Павлов

ЧОКОЛАДНИ
ПРАХ
УЈАКОВИХ ВРАТА

(Роман у четири интервала)

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

EUPROGRESS
Нови Сад

Интервал први
БЕЛИ МИРИС БАГРЕМА

*Сећање чини јаснијим трај за смислом,
а онај који бележи нема другој усуда
осим сећања,
оно га ишине и казљкама сайним
вуче за рукаве.*

Снимак њрви
ЗАГОНЕТКА
ЛИМЕНОГ ПУТОВАЊА

*И мирис бајрема је бео
да њо њему моју ловији сећања
и бележији их у мислима.*

Мисли су плаве, пију небо и мешају се са пенушавим облацима, губе се у гаражи нагореле хартије као да нам је живот саздан од ватре и дима у талогу минулих година. И слова исписана наликују ватри иза које остаје пепељаста траг речи. У преживљеном је сагорели део тебе и мене. Написана реч је белег и утвара. Обележена реченица те има именом и презименом. Писац је плавокрвни витез сопствене сенке, ловац светла и сумњиве наде.

- Сви су били бољи од мене. Ја сам био гори од свих њих. Живео сам наглавачке – смејао би се ујак загледан у собна врата. Увек је некога ишчекивао да му кућа уз разговор не самује. А умео је пред вратима отворено и затворено, већ по потреби. Сав у очима, маркантно осунчан у лицу, некако соколасте главе, осветљен с профила, личио је на укипљеног коњаника, на истегљену квргу багремовог стабла извајану од глине. Остао ми је у памети земљосан по свим изговореним речима. Није се плашио самоће ни

онолико колико се она сама у њему претварала у неподношљиву страву која би му магнетно намицала омчу невоље. – Онај ко нема шта да ћути, цабе му прича. Слушај ме пажљиво, свака изговорена реч у нешто циља, и када кривуда срља попут водене бујице, квинта кварта и тако то. Иза речитих наноса има којекаквих прљавштина, али нађе се у тим наносима и гдекоји дијамант и још који златни трун. Написано није што и изговорено, написано се, све и да хоћеш, не повлачи тек тако, ха, киленц, сутра па на лане. Написана ти је кошуља за сва времена, можеш је прати и пеглати колико хоћеш, не бледи, остаје и за фркет на гробу. Ето, твоја ујна, пере, пегла, кува, тегли око марве по авлији, меси, риба четком сиркачом и без четке голим длановима, и што је најстрашније, диринчи, а ћути. Кад је стиснем у кревету, ни да писне у трпној ми страсти, а да не знам ни зашто, ни како ме то ћути у тој њеној души која уме и да ме плаче из очију?! Јасно ми да нисам ни прва, нити ћу бити задња туга њена. Знам ја то, њу суза ни из сопственог ока неће, а ја не шамарам као што су мене шамарали. И зашто?! Ни сами не би знали да ми одговоре. Увек сам са погрешне стране саслушаван. Прогнаник се неће смирити док и сам не постане онај који гони, ђаво у оба случаја омче мађијама црним претвара у алке врзиног кола у ланцу трошних година. Гонич прогнаног учи финесама зла, отуда ти уклету узнемири међу животним хајкама, квинта кварта и тако то. Није се лако од зла отргнути. Ни сам не знам куда ћу из те заврзламе? А твој отац...?! Шта ћемо с њим? Отишао је на фронт, рафални штеп, и нема га више. Осим у политичким беседама којекаквих сподоба. И због чега њега нема? Због којекаквих који се посебно облаче, посебно једу, посебно путују и живе на све екстра посебно голо. Њега нема. Загубио се крваво на лицитацији идеала.

Да ли га је у то војевање увукао фотографски занат? Ко то зна... Можда јесте, а можда и није. Нису ни којекакве уцене искључене. А шта ако је све то натруњено некаквим идеалима. Сремским фронтом су гадне смрти кружиле, а којим па не круже, квинта кварта и тако то. Дале му штаблије пословно одсуство да их усликане распакује за позиционе пределе историје... Могао је ладно развијати филмове и расветљавати фотографије неколико месеци унапред. А он збрзио. Вратио се да попије метак. Мене су срећом Немци заробили у право време. Е, сад да ме питаш да ли сам био за *Краља и оцацбину*, ваљда и јесам за нешто и некога био војник, колико за себе, а колико за друге, отворено је питање, није на мени да то чивијам, било и прошло. Отац је лепо говорио твојој матери и мени, сви ми живимо прошлост и покушавамо, као њени грешници, да је улепшамо, а ту улепшану прошлост која је себично увек само наша, ми би да угурамо у будућност. Изгледа, нисмо срећне руке. Ето, видиш како све лепо пише у читанкама, у твојим другачије него што је у мојим писало. Увек ће тако на другачије да изврдавају. А погледај на шта наш салаш личи? Не оремо њиве као што ови уцртани паори ору по читанкама. И када читаш, мораш се осврнути, да провериш истину, не може се сваком опсенару и лажову веровати. Када ја додирнем руком оно што у машти слутим уз чињеницу о којој се прича, да знаш та се важи. Да ниси понављао разред из математике...

- Двапут... – слежем раменима.

- Нека си и триред, био би у седмом разреду, овако, не изгледаш блесаво, то је најбитније. Имаш резон. Умеш изређати реченице лајаво изједаред за три адвоката унапред. У стању си да о гаврану изокренеш причу до прве белине. Није живот баш у таблици множења. Делити се може и без

математике, ако ти реч има душу. Ево, овог тренутка, ти и ја делимо овај астал на две равноправне стране.

- Како?

- Лепо, ја налакћен са ове стране приповедам, а ти са своје стране слушаш моје лупетање, квинта кварта и тако то.

- Слушам, а не решавам једначину.

- Добро, видећеш, нису ни те једначине баук. Када продам кромпир са утовљеном крмачом, платићемо који час више да ти се та једначина настани у мозгу. Можеш мислити, ако је твој ујак макар шта, није његов кромпир са супрасном крмачом од макар кога.

- Чист занат, учен мајстор, пун тањир – допуни ујна из прикрајка.

- Рекох ја малочас, ујна ћути, али чим зине запечати. Ни твој деда Ђурица није био бољи.

- У ринтању – улећем ја слепо.

- Не шукетај, био је речит, није он тек тако био оно што ти не знаш...

- Знаш, био је лимар, бакром је покривао црквене торњеве и крпио је лимаријом олуке.

- Оно друго – удари ми ујак чвргу – што не пише у твојим читанкама.

- А шта то?

- Солунац – одреже ујак.

- То нисмо учили.

- Ево, видиш, и пре рата имали смо рат. Деда Ђурица изишао из оног рата, а твој отац и ја стрекнули се у овај прошли. Ни седми разред ниси завршио, а ни не знаш кроз које државне печате су ти матична акта пролазила.

- Не знам, питаћу наставника историје, он свашта зна.

- Какви наставник... Рођен си у Банату, у Кикинди, јесте или није?

- Јесте.
- Банат је у то време, када твој отац одлази у партизана, био под протекторатом Великог рајха илити Немачке.
- Шта је то протекторат...?
- То је јаје које личи на кокошку. Значи, зависиш од медведа који држи шапу над твојом главом и уврће је по личној потреби... Е, онда смо с Русима преко Срема, што неким нашим зврндовима не импонује, истерали Немце, па смо се у братству разгласили за демократе у једној партији са федеративним актима народних држава. А шта ће нас све стићи то не зна ни народна милиција са твојом ујном, а мојом женом на кућним вратима.
- Запетљаваш детету као снајдер конце – одбруси ујна и са пуном ванглом брашна испод пазуха изиђе из собе.
- Њој је тесто замаглило историју... Да сам ја био мало упорнији, ти би, мој Никола, са братом Иваном, данас говорио енглески, али ја сам се из дубоког поштовања према деди Ђурици и према твом покојном оцу држао по страни.
- А шта то?! – уплитао сам се у замршене нити фамилијарне историје.
- Имали смо даљу рођаку са стринине стране у Њујорку. Е, она је слала шарена авионска писма твојој матери да ће сву имовину завештати твом брату и теби, уз једини услов да заједно са матером дођете лађом код ње, и све о њеном трошку. Деда Ђурици се очи замаглиле сузама, јер ви сте све што му је од сина остало. Ваљда је ту своју улепшано умузгану прошлост товарио у вашу будућност.
- И...? – везујем ја у машти матерњи и енглески.
- Ништа. Ту смо где јесмо, тако нам се од мере закинуло.
- А од које болести је деда Ђурица умро?

- Свиснуо је од туге за погинулим сином. Била је рана јесен – утихнуо је ујак зароњен у слике које разговорно разлистава – када се са комшијама из другог шора Пантом и Григоријем запутио паорским колима ка Тиси и Дунаву. У детаљ и упрегнуте коње памтим са дашчаним сандуком у шарагама. Григорије је са твојим оцем био у истој партизанској бригади и знао је у храст тачно његово гробно место у Славонији, на рубу села Бука Плетернице. У том метежу, када су живи трагали за мртвима, морао је успутно и нека акта оверавати у том лицитирању мртвих... Панта и Григорије су му помогли у разгртању земље, а када су дошли до очевог шињела, разбежали су се, куд који. Остао је твој деда Ђурица лицем сам у крагну натрулог синовљевог шињела загледан, покупио га, онако са раскончаним дугмадима и еполетама до последње пертле ципела. Онда су у Славонском Броду опточили сандук од багремових дасака лимом и оверили још једном, с војне стране, гробну визу твога оца, а тиме ваљда и животну тугу деда Ђурице.

- Памтим кревет у куту гостинске собе и деда Ђурицу у белој кошуљи, и бркове му памтим, као да се гавран раскрилио на јастуку.

- Баш тако – раширио очи ујак. – Е, синко мој, никад те нисам питао која те прва слика животно уловила?

- Памтим тетке и стрине у црнини, и још жене неке у цицаним сукњама са белим марамицама у рукама, плакале су тихо. Широку разгранату крошњу дуда памтим, и лимени сандук испред кућних врата. Колико се сећам, лево и десно до лименог сандука стајали су војници у шињелима. Не сећам се поуздано да ли су били са пушкама или без њих. На главама су имали титовке са лименим петокракама. Неко од војника ми је поклонио качкет са пришивеним црвенилом крпене звезде.

- Тачно у детаљ, мали мој... Биће од тебе неко и нешто – устао је ујак од стола, закорачио ка отвореним вратима и залазећи у цветали воћњак запевао ону Ђурину тихану песму *Кроз њоноћ нему*.

Нека туга имала га у очима коју није скривао од мене и ујне у чијим шакама се теглило тесто ситог и топлог мириса.

Слика дрући
НАНА

*Ко мисли, сине мој,
а не види штиа му мисао освейљава,
їуби време и себе у времену.*

До ситног ноћног сата мајка шири по столу кројне шеме пакпапира. Оцртава кројачком кредом платна и штофове које потом исеца маказама. На зиду, до собних врата, окачена плишана табла. Карикатурални цртежи маркирани дрвеним бојама уз плиш прикачени чиодама. У том шивењу костима, оцртани ликови као да силазе са плишане табле, и собу претварају у бину глумаца варошког позоришта. То музикално штопање шиваће машине је срасло, као звучни ефекат, уз сећање на рано детињство. И данас ми се штопање шиваће машине јавља ухом као магични *клавир* живота.

Некако филигрански шивени су и пајаци у јарким бојама, са крупно оцртаним очима и још руменије осмехнутим уснама, и из наше куће залазили у дечје сановнике мале вароши у којој смо брат и ја са мајком важили као маске, ако никоме другом, а оно бар ситним кућевласницима завичајног сокака.

- Без пајаци не би имали суве шљиве, јабукe и смокве на асталу за благодане – говорила је мајка брату и мени загледана у вејавицу која засипа прозорска окна.

Мирис чајне камилице увлачи се у зидове. Топло испарење греје нам шаке из љубичастог чајника са белим порцеланским шољама за лагано јутро.

Нана, како смо брат и ја ословљавали нашу мајку, бојила нам је јутра топлином крупних кестењастих очију. Брата је учила да игра домине, а са мношћом би играла шах. Од ујака смо, уочи године када ће мајка скинути црнину, добили радијску кутију са осветљеним кругом и кудељном кулисом прекривеног звучника. У кружници бусола за лагану претрагу радио станица. На звучној кутији тешке ораховине бакелитна дугмад. Брат је волео да са пајацима изигравамо оне реченице које су говорили мали радијски људи скривени иза густо ткане кудељне кулисе.

У фиоци ноћног ормарића нана је чувала молитвеник искрзаних кожних корица. Вадила би га у данима црвено уписаних слова у црквеном календару. И ноћу би с пуно благодати, осветљена кандилом, пред иконом, шапатом говорила молитву наизуст помињући кућни праг, туге црних марама наше не баш мале фамилије, брата и мене у име Оца, Сина и Светога духа. Расклопљени молитвеник држала је у руци као ретко писану реликвију коју је добила за успомену од прабаке Меланије на дан венчања уз потписано очево презиме Галетин. Молитвеник је, ако ћу веровати рукописном везу на полеђини корице купљен у Виени 1896. године од неког воскара Јефте Илића, како сведочи оловка. И данас ми се у оку јавља полуосветљен профил моје нане. Никада она не би дозволила себи да јој реченица прасне или у изговору посрне. Реч није варала очима. Погледом је упијала туђа лица у обраћању. Тачно је знала ко шта иза осмеха скрива, подваљује и отвара. Носила је у себи неку фину, а загонетну искреност која и када боли лечи.

- Никад се немој плашити, сине мој, у распакивању пакета својих речи пред туђим очима, нека носе оно што им је воља од твог ума изговорено. Не либи се у распакивању сопственог сиромаштва, да би остао као частан белег видљив од добре и зле стране.

Не строга, нана је била и остала праведна. Наш кућерак није живео расипно међу баштенским ружама и разгранатим дудом у тесној авлији и оно мало што се у кући имало чинило нас је богатим.

Дуга смеђа коса скупљена у пунђу.

Лето.

Ивандан. Црвено слово у црквеном календару.

Сенчи разгранато лишћем дуд јаловац бели столњак. Миришу штрудле с маком и пекмезом од кајсија. Румено на белом. Пуна котарица тек убраних виноградарских бресака. Нана и тетка Марушка, њена сестра, наливају вино у шакастим чашама прозирним као озон иза летњег пљуска. Стаклени звекет севне тишином баштенског зеленила, а винска румен лебди фином косином између стакласте ножице у додиру наниних танано нежних прстију десне руке и њених усана наквашених вином.

Брат се љуља на дрвеном коњу.

Ја би нешто да свирнем усном хармоником, а нана ненадано о дудово стабло разбије винску чашу и запева *урашила девојчица голубе да храни*, а нигде, нигде нема тог најбољег, а њеног голуба гаћана; *и синоћ се чула љушка у лиснајој јори*, *шамо ми је љојинуо мој јаћан најбољи*; да ли само у песми?!

Иза те голубије песме, пуна смеха исплакала се на теткинском рамену, ушла у собу, скинула са себе црнину и појавила се у сенци дуда јаловца.

Дуги широки рукав хаљине осуте плавим нежним цветићима ухватио је тетку Марушку под руку.

- Отишле су у варош на маскенбал – као за себе да и ја чујем казала је ујна која је у повратку из дућана донела тубу штофа да нам нана нешто лепо скроји за јесен. Успутно је брату и мени препричавала њену омиљену бајковиту причу о Цару Трајану и козијим ушима.

Три дана касније пред нашим цветалим петунијама у тесним прозорима, под линијом стрехе између два кућна забата, заокренуо је црни фијакер. Баштенском стазом ка отвореним вратима закорачио је, помало припит, Аркадије Бартул са тетка Марушком руку под руку. Главато разбарушен, са хармоником пребаченом преко рамена, лично ми је на трапавог пајаца. Испод накострешених обрва смејале су се његове очи.

Урамљени рагастовом кућних врата, брат и ја упарађени комотним матроским оделима са белим морнарским капама као морском пеном запљуснути, уз нанин помало сетни осмејак, чекали смо госта.

Придошли гост ће са хармоником, два картонска кофера и тек застакљеном фотографијом на којој се види весело усликан са тетка Марушком и мојом наном испред вашарске тезге пуне лецедерских колача и којекаквог бомбонског шаренила, остати фамилијарно за сва времена, ево, док нам се кућни забати не загубе у магли животног праха.

Нана се удајом за Аркадија уписала у матичне књиге венчаних као Јасмина Бартул, по очуху. Презиме очево Галетин остало је да оверава брата и мене.

Снимац њрећи
**КАД ПАМЕТНО РАЗМИСЛИШ
И НИШТА ЈЕ НЕШТО**

*Слика која њи се јавља у сећању
ближе објашњава
како да се суочиш са њујошћу
која ње може снаћи.*

Било какво годишње доба да се нађе у ваздуху, када ујак Гавра Комаров отвори врата широм, учини ти се да је огрнут мирисним пластовима кошеног овса. Детелина му се зелени у очима за осмехнуту позлату влаталог јечма. И душа му је обојена биљем широких њива. Да, увек је као коњ упрегнут у салаш и њиве. То жутило на зубима му је од дувана. Ужива да њиву измерава откосним фијуцима пшенице. Љута летња спарина, а он босоног табана по стрњици и слаже снопове у крстине. Ми једва, брат и ја са ујном, стижемо да му сноповима улетимо у крилате руке.

- Срљаш као да ће мећава – хукне ујна Бланка.

- Никад се не зна – усправља се ујак да нас сабере док седамо на снопове жедни неба и воде – толики бомбардери су шпартали над главама нашим да ће и облаци једног дана заплакати сулудим кишама иза којих нам потоп не гине.

- Опетњеговафилозофскаконтра–подбочи се ујна значајно као да је саветница пореске управе на позоришној бини.

- Ћутиш, Бланка, ћутиш, а чим зинеш језиком поклопиш срез, мудрујеш као да си секреталка адвокатске канцеларије – да, баш тако је рекао, секреталка; уживао је да гдекад реч уврће на свој начин.

Видим и ујаку смешна та наша врелина у замору уз ујнино мудровање, али неће смехом из очију на уста. Прхне јаребица. Он гологлаво разбарушен, усправно квргав наликује багремовом стаблу, раскречено узјахао стрњику. Вади из џепа сукнених панталона табакеру, савија дуван, кресне месинганом капислом упаљача и дими.

- Да ми ниси ујка био би страшило – зијам ја у његову димну цигарету.

- Није моја страва опаснија од твоје. Пази само да ти дуван на око не изиђе – убаци ми ујак придику у уво тек довољно да слутим како је већ прокљувиио да га дувански поткрадам из шифоњера гостинске собе. Не верујем да ме је видео успентраног и шћућуреног у крошњи багрема како припаљујем свијен дуван, јер ми се чинило да ћу са цигаретом између прстију бити одраслији.

Ујак и рукописно наликује покошеној њиви. Словно стрниште прошарано травом ћириличног потписа је помало пропето. Разгледнице, божићне и новогодишње честитке писао је ћирилично адресирајући их латиницом.

- Ћирилица је моја душа и ген, а латиница је адреса којом живим шаренило овога света – одговарао би са јасном тачком на све лингвалне расправе уоколо. Уживао је да слуша радио, бирао је ноћне вести које би му служиле у пуном шлагварту да неке ствари расправи са самим собом. – Дете, не мораш слушати радио због вести, него језика ради да му знаш у детаљ мерне утеге о свему што диваном дотичеш.

Сећам се, вукло се по картонским кутијама с фамилијарним фотографијама, ујаково ћирилично писмо из Немачке адресирано латиницом на теткино име, али га је баба Дана сигурно згужвала за потпалу. Тај наш, у собном буцаку, зидани шпорет са зинулом рерном и широким тучаним ринглама нагутао се наше фамилијарне историје, која је ваљда и у пепелу весело тужна за доконе будале и осмехнуте бадавације. Ниједна нам прича без гробља није. Чим искрсне речити маневар у причи, неко погине или се стрекне у какву апсану. Голих бунција колико ти душа иште, ни не осврнеш се да премериш чистину, очас ти снежна мећава заметне траг и тако у недоглед.

- Каснимо тачно и на време – печатио би ујак сваку расправу на те голицјиве теме ко је кога и са које стране фамилијарно кредитирао са жирантима на прескок.

Имали смо неког свиленог рођака у Београду са титуларним именом, звао се Деспот. Никад му унутрашњи џеп сакоа није био без карташког шпила и никлованог пиштоља.

- Деспот је господин, парфимерија на изволте. Тај кад нам у кућу уђе и муве ошамућене од мириса падају са плафона.

- Њему, баба Дано, телефонски гајтан из дупета вири, лаже чим зине – узвратила би ујна Бланка.

Био је атеиста. Хулио је на црквено. Имао је неки отмени гард спрам наше паорске левче. Ни не припалимо свећу, а њега већ ево на крсној слави, осмехива се широко до златног кутњег зуба у отвореним вратима, као случајно бануо са празним коферима да му баба Дана напакује све марвено из саламуре. Са уживањем би, иза свечарског ручка, када би мој очух растеглио хармонику, вадио никловани пиштољ, из унутрашњег џепа сакоа, и млата-